
--Atlàntida, per Margarida Aritzeta. Columna. Barcelona, 1995.

--

He llegit que Indiana Jones dedicarà el proper film a buscar les restes de l'Atlàntida, el continent perdut. I no costa gaire imaginar-se un desplegament amb situacions impossibles, presidit per la rialla de Harrison Ford, el barret d'aventurer, els espetecs de la xurriaca i els detalls d'aparador nazi amb què Spielberg acomboia la sèrie. També és fora de dubte, com ja succeí amb els dinosaures, que ens trobarem immersos en un xuclador de banalitats atlàntiques en forma de llaminadures, ninots de plàstic i col·leccions de cromos, i fins algú gosarà argumentar que així es divulga el misteri d'una terra que el mar engolí en èpoques remotes.

Perquè L'Atlàntida continua com l'enigma mitològic al qual Plató donà suport històric en els diàlegs Timeu i Críties. I no és estrany que el seu secret hagi temptat diferents escriptors, entre els quals Verdager. Ara, qui vulgui avançar-se a la moda que generarà, potser, la fàbrica Spielberg, pot solcar la novel·la de Margarida Aritzeta, Atlàntida, que s'articula en un doble puntal de mites i ficcions. Sobre el canemàs mític desplega una ficció protagonitzada, al costat de l'inevitable Hèrcules, pel novel·lesc Balaig, fill del Pinineu i convertit en una mena d'escuder de l'heroi en el seu treball a l'Hort de les Hespèrides. Es així que ficció i mite, els dos pivots de la novel·la, avancen amb el seu propi protagonista. Balaig és el jove que viatja de la por fins a la maduresa, i des de la incertesa fins a la conquesta del valor. Hèrcules, en canvi, es concreta com un campió

desmenjat i a les antítesis del mite, com si fos una càrrega feixuga això d'anar pel món fent d'heroi i treballant en feines de semidéu.

Es gairebé impossible, d'altra banda, sostreure's a la temptació de relacionar el títol de Margarida Aritzeta amb L'Atlàntida de Verdaguer, tot i la dificultat que suposa arrengrerar un poema èpic al costat d'una novel·la. Entre les dues Atlàntides hi ha una diferència cabdal d'objectius. Verdaguer, que tenia la flaca providencialista, va polir el mite amb una passada de vernís bíblic i el carregà amb un evident substrat ideològic. Es el contrapunt destrucció i creació, càstig i perdó: la condemna del Déu desconegut als homes que han subvertit l'ordre establert i el complement de perdó en la gesta de Colom, segles més tard. El descobriment d'Amèrica tornà a unir, efectivament, els continents separats pel cataclisme diví. En l'obra verdagueriana, Hèrcules es capté amb caient de profeta bíblic i inicia l'estratègia de perdó que culminarà Colom.

Per contra, la novel·la de Margarida Aritzeta, lluny de símbols providencialistes, no pretén altra cosa que tocar de peus a terra, humanitzar el mite i presentar-se com una narració àgil, frescal i ben escrita. Una novel·la que contrapunta el poema verdaguerià i ressegueix amb coherència els imprecisos límits del continent perdut.

--

La descoberta de la gran ciutat: Paris, 1878, per Josep Yxart. A cura de Rosa Cabré. Institut d'Estudis Tarraconenses. Tarragona, 1996. / Tarragona. Notes de color, per Josep Yxart. A cura de Rosa Cabré. Institut d'Estudis Tarraconenses. Tarragona, 1995.

--

Tots dos llibres foren presentats el passat novembre dins del

"Col.loqui sobre Josep Yxart i el seu temps" que, entre altres encerts, accentuà la vàlua de l'escriptor tarragoní enllà dels tòpics que el presenten com el crític literari més important del XIX. S'hi remarcà el seu paper d'intel.lectual polivalent i la visió afinada que el distingí per saber copsar els eixos de la modernitat del seu temps.

Viatjà a Paris la primavera de 1878, amb motiu de l'Exposició Universal i aprofitant que el seu cosí Narcís Oller hi anava en qualitat de corresponsal de "La Renaixensa". Hi tornaren el 1886 i hi feren la coneixença personal d'escriptors com Emile Zola, Edmond de Goncourt i Guy de Maupassant. Del primer viatge, a banda de les notes a les Memòries literàries de Narcís Oller, ara se'n presenta el doble testimoni aplegat a La descoberta de la gran ciutat: París, 1878: el dietari d'Yxart en aquells dies parisencs i una crònica signada conjuntament per a "La Renaixensa", Les arts en l'Exposició de París.

I si La descoberta de la gran ciutat: París, 1878 testimonia sense pal.liatius l'impacte del cosmopolitisme parisenc, l'altre volum, Tarragona. Notes de color, hi contraposa una visió més localista i l'esforç d'Yxart per avançar cap a una prosa de creació vinculada a l'article de costums. Al costat del bloc inicial, Notes de color, el conjunt s'enriqueix amb dos apartats més: sis Records de noi, entre els quals destaca la inquietant narració Lo rellotge, i un darrer apartat que aplega tres aspectes Del patrimoni local.

Tots dos llibres, editats i prologats per Rosa Cabré, repunten el perfil polièdric de Josep Yxart i el situen en dos punts extrems d'una mateixa personalitat. París se li concretà com el somni cosmopolita i obert de la primera ciutat europea, mentre que

Tarragona esdevingué símbol del provincianisme tancat d'una ciutat conservadora i de poca empenta. Yxart s'estestà a sortir de l'una per aspirar a l'altra. Fou un escriptor urbà que reeixí a canviar Tarragona per Barcelona, sens dubte la ciutat al seu abast que més s'assemblava a París.

--Xavier Benguerel, la màscara i el mirall, per Lluís Busquets i Grabulosa. Pròleg de Miquel Batllori. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

--

Lluís Busquets i Grabulosa ha diversificat en fronts alterns i complementaris la seva apassionada dedicació a la literatura. D'una banda hi ha el creador de ficció narrativa amb obres del tipus El llimerol: papers d'un ionqui (1984), Carn robada al paradís (1988) i Assassinat al Patí dels Tarongers (1995), entre altres. Per un altre costat, ha exercit de divulgador didàctic a llibres com Plomes catalanes contemporànies (1980) i Plomes catalanes d'avui (1988). I encara hi ha un tercer camí que Busquets i Grabulosa ha dedicat a la recerca i a la investigació històrico-literària fent-nos sabedors de diferents testimonis i correspondències de l'exili en obres com París-Santiago de Xile. Quatre visions d'un mateix viatge a l'exili (1994). A aquest darrer tranc pertany Xavier Benguerel, la màscara i el mirall, que es pot considerar, em penso, com el primer assaig sistemàtic sobre el narrador del Poble Nou.

Aquest estudi sobre Xavier Benguerel se'ns presenta en dos blocs complementaris. D'una banda, el tou del text erudit i assagístic on es planteja i debat la pertinença de la narrativa benguereliana (des de El testament, 1955, fins a El pobre senyor Font, 1964), a l'estela d'un humanisme cristià i acostada, doncs, als models de Graham

Greene, Bernanos i Mauriac. Per una altra banda, el segon bloc es format per tres extensos apèndixs on s'ordenen amb voluntat d'una certa exhaustivitat, la bibliografia de Xavier Benguerel, la bibliografia sobre Xavier Benguerel i una ressenya alfabètica i cronològica de l'epistolografia de l'arxiu Benguerel. Els tres apèndixs, doncs, es perfilen com una bona pedrera de possibilitats per a posteriors investigacions sobre Xavier Benguerel.

--Sula, per Toni Morrison. Traducció de Dolors Udina. Columna. Barcelona, 1995.

-- La història de tres dones inquietants i la progressiva descomposició del barri negre on viuen -a Medallion City, Ohio- són els eixos temàtics de Sula (1973), la primera novel·la que s'ha traduït al català de l'escriptora americana Toni Morrison, Premi Nobel de Literatura el 1993. L'acció s'esdevé en temps d'entreguerres, entre 1919 i 1941, i pel tirany argumental desfilen les tres generacions de dones Peace (Eva, Hannah i Sula), totes tres tallades d'un mateix patró i enfrontades a una adversitat que les fa independents i orgullosos, rebels, belluguts i lliures. Sobretot Sula, que la novel·lista dibuixa contrapuntada pel retrat paral·lel de Nel Wriqth -el revers de Sula- la companya dels vells temps, l'amiga de bonhomia convencional i conformista, amb qui compartí jocs innocents d'infantesa i la complicitat cruel d'experiències adolescents.

Sobre aquest tramata d'estructura senzilla, casolana i amb farbalans costumistes, Toni Morrison construeix una obra violentament poètica que s'integra sense esforç en la dura identitat del món negre

americà. Una novel·la que es desplega amb el ritual d'una dramàtica processó de símbols i una estratègia d'escriptura que consisteix a sobtar el lector amb cops de puny contundents a la boca mateix de l'estómac. Així, enmig d'una retòrica de silencis violents i obvietats carregades de brutalitat, hi desfila l'alt l'exemple d'una mutilació per amor -única forma de tirar endavant en moments difícils- i diferents homicidis i sotragades que a voltes també són inspirats per l'amor i altres cops per la indiferència. De tot plegat, en surt una novel·la com un roc, contundent i cruel com la vida dels negres als USA durant la primera meitat del segle i només amorosida, de tant en tant, per la vaselina d'aspectes de la quotidianitat amable, per algun retall d'humor o per l'alenada poètica dels símbols que anuncien els moments claus de la història.

-
Escrits en blanc, per Montserrat Rodés. Premi Miquel de Palol 1994. Edicions 62. Barcelona, 1995.

--

Hi ha poètiques més properes del suggeriment que no pas de l'explicació i més atentes al traç que només insinua que no pas a la possible anècdota que s'hi narra. Poemes i versos que es despullen tant com poden de les càrregues convencionals de retòrica i assagen de donar tota l'autonomia possible a la força nua de la paraula. Crec que Escrits en blanc, el darrer poemari de Montserrat Rodés enfila els seus afanys per aspres d'aquesta mena i, alhora, esmola i depura una trajectòria que inicià amb La set d'aigua (1991) i han falcat, amb to intens, els volums posteriors, Riu d'arena (1992) i El temps fumeja (1993).

Escrits en blanc potser no és altra cosa que un únic poema en tres temps entestat a resseguir la força i el misteri, els paranys i el ritme de l'acte mateix de la creació poètica. Un procés que potser comença, com la reflexió del mateix volum, davant l'esbufec i el defici i quan la mà, indolent, acarona els límits que ens són intransitables. Es llavors que es desborden els mots, quan darrera el blanc hi queden les paraules i el poeta és vist com a caminant que va i ve, viatger que transita per camins inexistents, explora el fil de la memòria o recorda el refugi que s'amaga més enllà de l'esvoranc.

Però també és possible que aquest no sigui el sentit estricte del volum i el meu esforç no passi d'una simple intuïció de lectura. En tot cas, però, Montserrat Rodés ha reeixit a parlar amb una veu de pinzellada suggerent i a concentrar la força de la reflexió en el poder i la capacitat d'evocació de la paraula. Encara que només sigui per omplir un doble buit, al paper i a l'ànima.

Isidor Cònsul